

I.В. Кочін¹, О.М. Акулова¹, О.О. Гайволя¹, Д.В. Ількаєв¹, І.Ф. Шило¹, П.І. Сидоренко², Т.М. Гут²

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЛІКАРІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

(Повідомлення I)

¹Запорізька медична академія післядипломної освіти

²Кіровоградський базовий медичний коледж ім. Є.Й. Мухіна

Ключові слова: безперервний фаховий розвиток, Болонський процес, вища медична освіта, державна політика, навчальний медичний заклад, удосконалення.

Ключевые слова: непрерывное профессиональное развитие, Болонский процесс, высшее медицинское образование, государственная политика, учебное медицинское учреждение, совершенствование.

Key words: continuous professional progress, Bolonsk process, high medical education, public policy, improvement, medical school.

Якість вищої освіти лікарів України необхідно забезпечувати шляхом удосконалення державної політики, якості навчального процесу у вищих навчальних медичних закладах та безперервним фаховим розвитком кожного лікаря. Державну політику у сфері вдосконалення якості вищої медичної освіти України потрібно проводити з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів освіти та менеджменту якості освіти. Оптимальне змістовне і дидактичне забезпечення навчального процесу у вищому навчальному медичному закладі забезпечує якість підготовки лікарів. Безперервний фаховий розвиток є професійним обов'язком кожного лікаря та передумовою підвищення якості вищої медичної освіти в цілому. Потрібні розробка концептуальної моделі і державних стандартів безперервного фахового розвитку лікаря, а також посилення професійної мотивації лікарів до цього розвитку. Процес удосконалення якості освіти у медицині, спрямований на поєднання трьох органічно пов'язаних компонентів - держави, вищого навчального медичного закладу та лікаря – забезпечить інтеграцію України у світовий науковий та освітянський простір та приєднання до Болонського процесу.

Качество образования врачей Украины необходимо обеспечивать путем совершенствования государственной политики, качества учебного процесса в высших учебных медицинских учреждениях и непрерывным профессиональным развитием каждого врача. Государственную политику в сфере совершенствования высшего медицинского образования Украины необходимо проводить с учетом требований международной и европейской систем стандартов образования и менеджмента качества образования. Оптимальное содержательное и дидактическое обеспечение учебного процесса в высшем учебном медицинском учреждении обеспечивает качество подготовки врачей. Непрерывное профессиональное развитие является профессиональной обязанностью каждого врача и предпосылкой повышения качества высшего медицинского образования в целом. Необходимы разработка концептуальной модели и государственных стандартов непрерывного профессионального развития врача, а также усиления профессиональной мотивации врачей к этому развитию в Украине. Процесс совершенствования качества образования в медицине, направленный на объединение трех органично связанных компонентов - государства, высшего учебного медицинского учреждения и врача – обеспечит интеграцию Украины в мировой научный и образовательный простор и присоединение к Болонскому процессу.

It is necessary to provide quality of medical high education in Ukraine by improvement of public policy quality of training in medical high schools and continuous professional progress every doctor. The public policy in high medical education improvement of Ukraine must be pursued according to international and European educational standard system requirements and quality management of education. Optimal substantial and didactic support in medical high school provides high quality training of doctors. Continuous educational progress is professional duty of every doctor and precondition of medical education quality improvement at all. It is necessary to design conceptual model and government standard of continuous doctor's professional improvement and also enhancement of professional doctor's motivation to this improvement. The process of medical education quality improvement that directed to integration of three connected components – state, medical high school and doctor – will provide integration of Ukraine to world scientific and educational aria and connection to Bolonsk process.

Розвиток і удосконалення системи вищої медичної освіти відповідно до сучасних вимог має забезпечити інтеграцію України у світовий науковий та освітянський простір, приєднання до Болонського процесу [1, 3, 5, 7, 8]. У контексті Болонського процесу вища школа України потребує зближення з системою якості міжнародного навчання, інтеграції національної освіти в міжнародну систему, а також посилення міжнародної конкурентоспроможності випускників вищої школи України [4, 8]. Якість професійної освіти є найважливішим питанням розвитку сучасної освіти. Процес реформування сучасної професійної освіти України актуалізує проблему підвищення якості додипломної та післядипломної підготовки лікарів [4].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ. Визначити шляхи удосконалення якості освіти лікарів України у контексті Болонського процесу.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано матеріали Болонського процесу, нормативно-правові акти України в сфері освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Якість вищої освіти лікарів України, на нашу думку, необхідно забезпечувати у наступних напрямках:

I. Удосконалення державної політики в області підвищення якості вищої медичної освіти України, де держава виступає як замовник освітньої послуги.

II. Удосконалення якості освіти у вищому навчальному медичному закладі, де навчальний заклад реалізує державне замовлення.

III. Безперервного фахового розвитку лікаря, де фахівець є споживачем освітньої послуги.

I напрям. Удосконалення державної політики в області підвищення якості вищої медичної освіти

України. Державна політика в царині підвищення якості вищої додипломної і післядипломної медичної освіти, професійної підготовки і сертифікації лікарів повинна спрямовуватися на досягнення оптимального ступеня упорядкування педагогічної діяльності з урахуванням соціальних, економічних і державних потреб та інтересів вищої медичної школи. Питання удосконалення, оцінки та контролю якості освіти висвітлені в документах міжнародних організацій, законодавчих актах та наказах МОЗ і МОН України [6, 9, 10]. Державне удосконалення якості вищої освіти України базується на використанні стандартів вищої освіти як нормативної бази її функціонування. Згідно з ст. 15 Закону України «Про освіту» [9]: «Державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форми одержання освіти». Державне удосконалення якості вищої медичної освіти України потрібно проводити з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації:

- Міжнародної стандартної класифікації занять (МСКЗ) ISCO-88;
- Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) ISCEO-97;
- Міжнародного стандарту менеджменту якості серії ISO 9000.

Проблема «що вдосконалювати» і «що оцінювати» пов'язана з визначенням терміну «якість». Філософське тлумачення терміну «якість» визначається «як об'єктивна і всезагальна характеристика об'єктів, що виявляється у сукупності їх властивостей» [2]. Поняття «система якості» має неоднакове тлумачення у міжнародних (серії ISO 9000) та українських стандартах (ДСТУ 3230-95). У міжнародних стандартах поняття «система якості» - це «Сукупність організаційної структури, відповідальності, процедур, процесів та ресурсів, які забезпечують здійснення загального керівництва якістю». В українських стандартах поняття «система якості» - це «Сукупність організаційної структури, методик, процесів та ресурсів, які необхідні для здійснення управління якістю». Таким чином, з ДСТУ 3230-95 виключено поняття «відповідальність» та «процедура», які неадекватно замінені терміном «методика». Ключовим поняттям у міжнародному стандарті є «відповідальність». А тому в Україні повинні призвести державний національний стандарт ДСТУ 3230-95 у відповідність до міжнародного стандарту ISO 9000.

Наступне питання - який показник якості медичної освіти ми повинні оцінювати. На нашу думку, цим показником є *кваліфікація* фахівця. Для вищої освіти у контексті Болонського процесу найбільше значення має той факт, що в Україні специфікація терміна «кваліфікація» у межах діяльнісного підходу змістовно більш наповнена та диференційована. Відповідно до цього програма вищої освіти певного напрямку підготовки більш вимоглива,

але менш гнучка, оскільки відповідно до Закону України «Про освіту» [9] вища професійна освіта спрямована на певну первинну посаду. Таким чином, у визначені поняття «кваліфікація» мають місце суттєві розбіжності.

Перегляд статусу кваліфікацій в українській освіті буде означати зміну орієнтирів: від підготовки студента до майбутнього примусового «розподілу» настав час перейти до нової філософії освіти, заснованої на підготовці випускника вищого навчального закладу та перепідготовці лікаря для конкретного медичного ринку праці України. До недавнього часу вітчизняні атестаційні комісії Управління охорони здоров'я обласних державних адміністрацій послуговувалися терміном *кваліфікація*, вживаючи і поняття *професіоналізм*. Однак у сучасних документах *кваліфікація* визначається як здатність працівника виконувати конкретні завдання та обов'язки в рамках певного виду діяльності. Кваліфікація визначається двома параметрами: *рівнем кваліфікації*, який визначає обсяг і складність завдань та обов'язків, що виконує медичний працівник, та *кваліфікаційною спеціалізацією*, яка визначається галуззю потрібних медичних знань. Термін *кваліфікація*, згідно з Лісабонською декларацією, використовують для позначення посвідчення, сертифіката, диплома чи грамоти, які засвідчують успішне виконання певної освітньої програми в конкретній предметній галузі медицини. Існує також поняття «*професійна компетентність*». Частина вчених під *професійною компетентністю* розуміє поєднання здатності (особисті якості) та готовності (знання, уміння) до професійної діяльності, а інші, крім названих компонентів, включають у це поняття ще й досвід особистості та її ставлення до справи. «*Компетентність*» залишається ширшим за значенням поняттям ніж кваліфікація, яке включає в себе обізнаність, поінформованість, широту інтелекту, професійну підготовленість. Усі ці нюанси нині особливо актуалізуються у зв'язку із входженням вищої медичної освіти України у Болонський процес, а також з необхідністю узгодження критеріїв фахової підготовки медичних кадрів в Україні та Європі [11]. Визначення глибинного змісту семантичних відмінностей понять «*професіоналізм*» та «*професійна компетентність*» повинно бути покладено в основу оцінки вищої освіти лікаря у контексті Болонського процесу.

На жаль, й до цього часу в Україні діє застаріла система у вигляді присвоєння кваліфікаційних категорій лікарям. Тому ми виділимо низку характеристик, на яких, на нашу думку, повинна базуватися оцінка якості кваліфікації кожного лікаря: відповідність встановленим професійним вимогам (стандартам); відповідність сучасному рівню розвитку медичної науки; відповідність потребам (очікуванням) пацієнтів; оптимальне використання ресурсів лікувально-діагностичних процесів; відповідність досягнутого результату очікуваному. Сертифікація лікаря на відповідність кваліфікації, у процесі якої встановлюється рівень його компетентності, професійної придатності, здатності, готовності та відповідності посаді, на яку він претендує, повинна обов'язково включати ці показники.

Найактуальніша проблема сучасної вищої медичної

школи пов'язана з системою управління навчальним процесом. У теперішній час введено у дію розгорнутий міжнародний стандарт серії ISO 9000 - ISO 9004: 2000 «Система менеджменту якості» [6]. Він є основою щодо досягнення стабільної якості будь-якого підприємства, закладу та установи. Стандарт може бути легко адаптований до системи медичної післядипломної освіти. Текст стандарту ISO 9004: 2000 не містить вимог до інших систем менеджменту (екологічний менеджмент, охорона праці, фінансовий менеджмент), але дозволяє організації інтегрувати свою систему менеджменту якості до відповідних вимог загальної системи менеджменту.

Вимоги стандарту ISO 9004 пропонуються як керівництво для організацій, які бажають перевищити вимоги попередніх стандартів серії ISO 9001 з метою удосконалення своєї діяльності. Концепція стандарту ISO 9001 спрямована на досягнення організацією вищого навчального медичного закладу поставлених цілей, а виконання положень стандарту ISO 9004 дозволяє досягти поставлених цілей швидше і з більшою ефективністю. В Україні міжнародні стандарти прийняті як національні ДСТУ ISO 9000:2007, ДСТУ ISO 9001-2001, ДСТУ ISO 9004-2001 шляхом ідентичного перекладу міжнародних стандартів [10].

II напрям. Удосконалення якості освіти у вищому навчальному медичному закладі. Діяльність вищого навчального медичного закладу України у контексті Болонського процесу у напрямку забезпечення якості підготовки лікарів має вважатися успішною, якщо вона буде забезпечувати освітні послуги і професійну підготовку, які: відповідають чітко визначеним потребам держави і суспільства; задовольняють вимоги ринку праці; відповідають стандартам вищої медичної освіти; не суперечать чинному законодавству України.

Підготовка висококваліфікованих лікарів у вищих навчальних медичних закладах вимагає постійного удосконалення загальноприйнятих та пошукових шляхів оптимізації навчального процесу [3, 8]. Якість технологій навчання у вищому навчальному медичному закладі безпосередньо впливає на рівень фахової підготовки лікарів і розв'язання цієї проблеми можливо за умов:

- наукової організації та інтенсифікації навчального процесу;
- зменшення обсягів надаваної інформації за рахунок чіткої структуризації цілей навчання;
- встановлення оптимальних співвідношень між вивченням фундаментальних і спеціальних дисциплін, теоретичною та практичною підготовкою лікарів;
- якісного управління системою освіти і професійної підготовки;
- сумісності змісту та структури освітньої програми з відповідними характеристиками лікарів (рівнем здоров'я, психофізіологічними особливостями та професійно важливими якостями тощо);
- якісного кадрового потенціалу професорсько-викладацького складу;

ефективної політики у забезпеченні оцінки навчальних досягнень лікаря;

посилення інтеграції навчального процесу з закладами охорони здоров'я шляхом використання клінічних баз науково-дослідних закладів та кращих лікувально-профілактичних установ;

якісної інфраструктури навчального закладу;

відповідності реального навчального навантаження лікарів-слухачів та професорсько-викладацького складу вимогам законодавства.

Таким чином, згідно з принципами автономії вищих навчальних медичних закладів та вимогами Болонського процесу до якості вищої медичної освіти первинна відповідальність за забезпечення її якості покладена на кожний окремий вищий навчальний медичний заклад, а якість підготовки лікаря буде інтегральною і визначатиметься ефективністю дидактичної концепції вищої медичної освіти та якістю дидактичного забезпечення навчального процесу у кожному конкретному вищому навчальному медичному закладі.

III напрям. Безперервний фаховий розвиток лікаря. Лікар, який оволодів професійно-орієнтованою діяльністю і відповідною до неї системою знань на етапі придбання вищої освіти, повинен самостійно навчатися із оптимальним поєднанням навчальної, професійно-практичної і наукової діяльності в умовах безперервної освіти. У стандартах Всесвітньої Федерації медичної освіти термін «*безперервна медична освіта*» замінений на «*безперервний фаховий розвиток*» [5]. Новий термін віддзеркалює як широкий контекст цієї фази медичної освіти, так і відповідальність кожного конкретного лікаря за проведення власного безперервного фахового розвитку [12]. Світовий соціально-економічний розвиток вимагає поліпшення системи надання медичних послуг та гарантії їх якості. Безперервний фаховий розвиток є професійним обов'язком кожного лікаря та передумовою підвищення якості вищої освіти у цілому. На жаль, в Україні немає системи безперервного фахового розвитку у тлумаченні цього поняття Всесвітньою Федерацією медичної освіти. На рівні держави потрібно обговорення, підготовка концептуальної моделі і державних стандартів безперервного фахового розвитку лікаря. Безперервний фаховий розвиток лікаря щільно пов'язаний з посиленням їх професійної мотивації. Мотивація – загальне широке поняття, під яким розуміють спрямованість активності [5]. Мотивація до навчання, являючи собою особливий вид мотивації, характеризується складною структурою, однією із форм якої є структура внутрішньої (орієнтованої на процес і результат) і зовнішньої мотивації. Мотивація гривнею – найліпша зовнішня мотивація. Тобто фінансово (як позитивно, так і негативно) треба мотивувати лікаря до професійного виконання своїх обов'язків, підвищення професійної освіти, у тому числі й шляхом безперервного фахового розвитку. Підвищення заробітної платні лікарів до пристойного міжнародного рівня змусить лікаря цінувати своє місце роботи та максимально віддаватися

професійної справі. Діюча в Україні система оплати праці лікарів не забезпечує включення належної матеріальної мотивації.

Державна стратегія України має спрямовуватись на подальше зростання інтелектуального потенціалу суспільства шляхом перспективного розвитку вищої освіти з одночасним створенням дієвих механізмів використання цього потенціалу, перетворення його величезних можливостей у забезпеченні реальних зрушень в економіці та підвищенні добробуту українського народу. Реформа вищої медичної освіти в Україні є об'єктивною потребою, зумовленою переходом до нового рівня розвитку цивілізації та ринку медичних послуг. Процес оновлення освіти у медицині має спрямовуватись на поєднання трьох органічно пов'язаних основних компонентів: держави, вищого навчального медичного закладу та лікаря. Тільки таке поєднання забезпечить виконання головного завдання вищої медичної школи: підготовки та формування фахівця високого гатунку, котрий може реалізувати свої знання на практиці.

ВИСНОВКИ

1. Процес удосконалення освіти у галузі медицини спрямовується на поєднання трьох органічно пов'язаних компонентів: держави, вищого навчального медичного закладу та лікаря.

2. Державна політика в сфері якості вищої медичної освіти має спрямовуватись на удосконалення медичної освіти та її інтеграції у міжнародну систему освіти.

3. Національні стандарти освіти, як нормативна база системи вищої медичної освіти, повинні ґрунтуватись на міжнародній системі стандартів.

4. Якість змісту та дидактичного забезпечення навчального процесу у вищому навчальному медичному закладі забезпечує якість підготовки лікаря.

5. Безперервний фаховий розвиток кожного лікаря є важливим напрямом удосконалення всієї системи вищої медичної освіти.

6. Всебічне посилення професійної мотивації лікаря державною спонукає його до безперервного фахового розвитку.

Відомості про авторів:

Кочін Ігор Васильович, завідувач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф Запорізької медичної академії післядипломної освіти (ЗМАПО), академік Української академії оригінальних ідей, д.мед.н., професор; тел. дом. 8 (061) 764 – 19 – 79

Акулова Ольга Мефодіївна, доцент кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО, к.мед.н.; тел. моб. 8 – 067-9974624

Гайволя Олександр Олександрович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО; тел.моб. 8-050-4866240

Ількаєв Дмитро Вячеславович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО; тел.моб. 8-093-5437345

Шило Іван Федорович, старший викладач кафедри цивільного захисту та медицини катастроф ЗМАПО; тел.моб.8-067-3485374

Адреса для листування:

Кочін Ігор Васильович 69096, м. Запоріжжя - 96, бульвар Вінтера 20, Запорізька медична академія післядипломної освіти, кафедра цивільного захисту та медицини катастроф, тел. сл. 8 (061) 279 – 05 – 33.

www.zmaro.zp.ua zmaro@33zp.ua

Кіровоградський базовий медичний коледж ім. Є. Й. Мухіна

Сидоренко Петро Іванович, директор коледжу, к. м. н., доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, заслужений лікар України;

Гут Тетяна Іванівна, заступник директора коледжу.

25012 м. Кіровоград 12, пр. Комуністичний 16, тел. 8(0522)249555

7. Реформа вищої медичної освіти в Україні має забезпечити інтеграцію України у світовий науковий та освітній простір, приєднання до Болонського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрук Д.П., Канчук В.В., Островський М.М. Перший досвід впровадження Болонського процесу / Перші результати та перспективи реформування системи медичної освіти в Україні: Тези доповідей навчально-метод. конференції ЗМАПО 1 – 2 червня 2006 р. - Запоріжжя, 2006.- С. 8 - 10.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., Ірпінь: Перун, 2001. – 1140 с.

3. Концепція розвитку Запорізької медичної академії післядипломної освіти (інтеграція у світовий медичний освітній простір) / Затверджена Конференційним трудовим колективом академії 31 січня 2007 р. – Запоріжжя, 2007. – 100 с.

4. Левківський К.М. Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні / Доповідь на парламентських слуханнях. – К.: Парлам. вид-во, 2004. – 184 с.

5. Медицинское образование в мире и в Украине / Ю.В. Поляченко, В.Г. Передерий, А.П.Волосовець и др.- Х.: ИПП «Констраст», 2005. – 464 с.

6. Международная стандартизация. Стандартизация и сертификация в управлении качеством // www.standart_ISO / section6 / 14327. ntml.

7. Пидаєв А.В., Передерий В.Г. Болонский процесс в Европе. Что такое и нужен ли он Украине? Возможна ли интеграция медицинского образования Украины в Европейское образовательное пространство? – Одесса: Одес. гос. мед. ун-т, 2004. – 192 с.

8. Система управління якістю медичної освіти в Україні: Монографія / І.Є. Булах, О.П. Волосовець, Ю.В. Вороненко та інш. – Донецьк: «АРТ-ПРЕС», 2003. - 212 с.

9. Україна. Верховна Рада. Закон «Про освіту» від 23 травня 1991 року N 1060 - XII // Відомості Верховної Ради. – 1991. - N 34.

10. Порядок сертифікації системи управління якістю: ДСТУ ISO 7000: 2006. – [Чинний від 2006 – 05 – 29]. – Офіц. вид. – К.: Б.в., 2006. – 75 с. – (Нормативний документ Укрметртестстандарт).

11. Поняття «компетентність» та «компетенція» у підготовці фахівців Державної служби медицини катастроф / Кочін І.В., Акулова О.М., Ількаєв Д.В. та ін. // Запоріжський медичний журнал. – 2008. – № 4. – С.150-152.

12. Шаповал С.Д., Дмитриева С.Н., Одринский В.А. Методические аспекты последилового образования и непрерывного профессионального развития врачей общей практики // Міжнародний медичний журнал: Спеціальний випуск. – 2005. – травень. – С.157.